

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ Й СПОРТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

DETERMINING THE LEVEL OF PROFESSIONAL READY FOR FUTURE PROFESSIONALS IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TO PROFESSIONAL ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE SCIENCE

У статті визначено необхідність професійної підготовки кадрів для роботи в умовах інклюзивної освіти. Установлено проблему вдосконалення педагогічної освіти в навчанні майбутніх фахівців фізичного виховання й спорту для підвищення якості викладання дисципліни «фізична культура» в інклюзивних класах. У результаті дослідження підтверджено, що суспільно-політичні зміни в Україні суттєво змінили сутність професійної діяльності вчителів фізичного виховання, а традиційний зміст, форми й методи підготовки вчителів фізичного виховання неповною мірою відповідають вимогам сьогодення. Стаття присвячена вивченню професійної готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання й спорту до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, тому що це є одним із головних завдань держави та закладів вищої освіти, де проходить підготовка фахівців у галузі фізичної культури і спорту. Упровадження інклюзивного навчання в Україні та підвищення уваги до осіб з особливими потребами, залучення їх до занять фізичними вправами підтвердили актуальність досліджуваної проблеми.

У статті наголошується, що модифікація змісту професійної підготовки фахівців з фізичного виховання й спорту в профільних закладах вищої освіти є важливим засобом забезпечення якості освітніх послуг у системі інклюзивної освіти. Вивчення професійної готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання й спорту до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами вказує на те, що більшість студентів потребує особистої підготовки до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Підтверджено необхідність додаткової практичної підготовки студентів до організації й проведення фізкультурних свят і заходів фізкультурно-оздоровчої спрямованості безпосередньо для дітей з особливими потребами.

Ключові слова: професійна готовність, професійна підготовка, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне освітнє

середовище, фахівці з фізичного виховання і спорту.

The article identifies the need for vocational training for inclusive education. The problem of improvement of pedagogical education in training of the future specialists of physical education and sport for raising the quality of teaching of the discipline "physical culture" in inclusive classes is established. As a result of the research it is confirmed that socio-political changes in Ukraine have significantly changed the essence of professional activity of teachers of physical education, and the traditional content, forms and methods of training of teachers of physical education do not fully meet the requirements of today. The article is devoted to studying the professional readiness of future specialists in physical education and sports to work with children with special educational needs (OOP) because it is one of the main tasks of the state and institutions of higher education (ZVO), where specialists in the field of physical culture and sports are trained. The introduction of inclusive education in Ukraine and increasing the attention to persons with special needs to engage them in physical exercises confirmed the relevance of the problem under study. The article emphasizes that modification of the content of professional training of specialists in physical education and sports in specialized higher education institutions is an important means of ensuring the quality of educational services in the inclusive education system. Studying the professional readiness of future specialists in physical education and sports to work with children with special educational needs (OOP) indicates that most students require personal preparation for professional activity in an inclusive educational environment. The necessity of additional practical preparation of students for the organization and holding of physical culture holidays and activities of physical and health orientation is confirmed, aimed directly at the categories of children with special needs.

Key words: vocational readiness, vocational training, children with special educational needs, inclusive educational environment, specialists in physical education and sports.

УДК 378.147:796-051]:376-056.2/.3
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-4.33>

Скрипка І.М.,

канд. наук з фіз. виховання і спорту,
доцент кафедри теорії та методики
спорту

Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Солоненко Є.В.,

старший викладач кафедри теорії
та методики спорту

Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Розвиток сучасної України й інтеграція в європейський простір висуває нові більш високі вимоги до професійної підготовки фахівців різних напрямів, що потребує суттєвих змін у професійній підготовці. Проблеми вдосконалення педагогічної освіти існує також у навчанні майбутніх фахівців фізичного виховання й спорту, а їх вирішення підвищить якість викладання дисципліни «фізична культура» в інклюзивних класах. Саме тому в умовах перебудови освітньої сфери підготовка фахівців високої кваліфікації з фізичного виховання та

спорту до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) є одним із головних завдань держави, закладів вищої освіти (далі – ЗВО), де проходить підготовка фахівців у галузі фізичної культури і спорту, та суспільства загалом.

За даними І. Малишевської [7], провідною ознакою розвитку сучасної української спеціальної освіти є прагнення до рівного доступу до якісної освіти дітей із особливими освітніми потребами, що є основоположним для інклюзивної освіти. У контексті європейських цінностей інклюзивна освіта вимагає значної переорієнтації свідомості

педагогічних працівників різних спеціальностей, а також здійснення педагогами своєї професійної діяльності з урахуванням принципів толерантності, поваги до індивідуальних особливостей дітей, неупередженості й недопущення дискримінації [10, с. 5]. За даними Т. Матвійчук [7, с. 5], усупереч педагогічній спрямованості ЗВО галузі ФКіС, чинна система підготовки не забезпечує необхідну професійну підготовку кадрів для роботи в умовах інклюзивної освіти та не забезпечує випускникам рівня педагогічної майстерності, який відповідає соціальному запиту, а проблема вивчення професійної готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту до роботи з дітьми з особливими потребами залишається мало дослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженнях І. Іваній [4] визначає, що фізичне виховання громадян пов'язано насамперед з особистістю вчителя фізичної культури, його професійними знаннями, педагогічною майстерністю та професійною компетентністю. Водночас Н. Степанченко [17, с. 7] указує, що традиційний зміст, форми й методи підготовки вчителів фізичного виховання неповністю відповідають вимогам сьогодення, так як суспільно-політичні зміни, що відбулися в Україні, суттєво змінили сутність професійної діяльності вчителів фізичного виховання. О. Форостян, Д. Правдов (2013), О. Силаєва (2016), Є. Приступа, Ю. Петришин, І. Бондар (2013), аналізуючи проблеми впровадження інклюзивного фізичного виховання, визначили, що суттєвою перешкодою цього процесу є рефлексія вчителів фізичної культури.

О. Томащук [19] указує, що зміст фахової підготовки викладачів з фізичного виховання, тренера з виду спорту неповною мірою передбачає формування спеціальних умінь і навичок з адаптивної фізичної культури й адаптивного спорту. Питання специфіки загальних теоретико-методичних основ підготовки вчителів фізичної культури проаналізовано в дослідженнях Т. Дереки (2017), Н. Степанченко (2017), Л. Суценко (2003), М. Данилевич (2015); питання щодо теоретико-методичного стану підготовки фахівців фізичного виховання та спорту до роботи в умовах центрів інваспорту розглянуто О. Томащук (2017); особиста фізична й мотиваційна готовність до професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі вивчали Г. Куртова, О. Архипов, М. Короп, В. Гамов, О. Вертель (2017); формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичного виховання досліджують такі провідні науковці, як В. Шафранський (2011), І. Скрипченко (2015), Л. Чалій (2017).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Готовність майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до викладання дисципліни «фізична культура» в школах з інклюзивною

формою навчання недостатньо досліджено, тому її вивчення є актуальним.

Мета статті – визначити та проаналізувати готовність майбутніх фахівців із фізичного виховання й спорту закладів вищої освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (в умовах інклюзивного освітнього середовища). Для її досягнення необхідно виконати такі завдання:

1) окреслити сучасний стан професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури та тренерів у вищих навчальних закладах України;

2) розробити форму анкетування для вивчення рівня готовності майбутніх фахівців фізичного виховання й спорту до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;

3) проаналізувати та систематизувати отриманні результати проведеного анкетування серед студентів вищих навчальних закладів з проблеми дослідження.

У дослідженнях використовували такі методи: аналіз літературних джерел та інтернет-сайтів, анкетування, методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 20 «Інклюзивне навчання» Закону України «Про освіту» [4], заклади освіти зобов'язані утворити інклюзивні класи для навчання особи з особливими освітніми потребами в разі звернення її батьків із заявою про прийняття такої дитини до навчального закладу, а також створити умови для навчання осіб із особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей.

В Україні практика впровадження інклюзивних форм освіти в систему загальноосвітніх навчальних закладів є складною, що пов'язано з наявністю бар'єрів загальної освіти, такими як недостатній рівень компетентності в межах цієї проблеми педагогічного корпусу вищих педагогічних навчальних закладів [8, с. 17]. Характерними рисами сучасної інклюзивної освіти є необхідність удосконалення у ЗВО навчальних програм і методик викладання, тобто повномасштабної підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзії.

Незважаючи на значну кількість досліджень з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту, у ЗВО недостатньо приділяється увага її оновленню і проектуванню [4], а впровадження інклюзивного навчання в Україні та підвищення уваги до осіб з особливими потребами, залучення їх до занять фізичними вправами надають більшої актуальності цій проблемі. О. Томащук [19] указує на необхідність посилення вимог до професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, а саме: модернізацію навчально-педагогічного процесу у ЗВО, зміну структури його організації, детальне проектування професійної підготовки, використання інноваційних технологій навчання.

Професійна підготовка фахівців з фізичного виховання й спорту в ЗВО необхідна також для підвищення їхньої професійної готовності до проведення оздоровчо-спортивних занять з пріоритетним використанням елементів різних видів спорту для початкового ознайомлення дітей з особливими потребами вже на початку їх навчання, що сприятиме розширенню кола виконуваних рухових дій і дасть їм змогу підвищити свої фізичні кондиції з метою подальшої інтеграції в повноцінне суспільне життя.

У дослідженнях Н. Агаркової [1] указується, що традиційна загальнопедагогічна підготовка фахівців для ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами недостатня, у більшості педагогів відсутня мотивація до роботи із цією категорією дітей, є страх, бажання уникнути такої роботи. Для подолання цих проблем підтверджується актуальність вирішення завдання сучасної професійної освіти у сфері фізичної культури і спорту.

За даними А. Молдован [10], такі завдання полягають у тому, щоб навчити майбутнього спеціаліста реалізувати себе в діяльності, сформувати власний професійний вигляд та образ (у тому числі й фізичну культуру особистості), розвинути творчі, духовно-інтелектуальні та психофізичні здатності, пов'язані з умінням трансформувати ідеї гуманізму в професійну практику.

Але вирішення завдання сучасної професійної освіти у сфері фізичної культури і спорту неможливе без вивчення загальнопрофесійних термінів, що безпосередньо стосуються професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. Л. Гуцул (2015) указує, що одним із актуальних завдань мовної підготовки вчителя є опанування фаховою термінологією, а оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із засвоєння системи загальних і професійних знань, опанування майбутнім фахівцем спеціальної наукового дискурсу професії.

У педагогічному енциклопедичному словнику «професійна підготовка» – це система професійного навчання, яка має на меті прискорене придбання тими, хто навчається, навичок, необхідних для виконання конкретної роботи або групи робіт [10, с. 223]. Педагогічна енциклопедія дає змогу встановити сутнісний зміст поняття «професійне самовизначення» – процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності, пов'язаний із формуванням професійних інтересів, засвоєнням соціальних норм, виробленням соціальних позицій [18, с. 153].

Так за даними Т. Матвійчук [3, с. 37], на основі педагогічного потенціалу в процесі навчання в студентів формуються педагогічні знання й уміння, на основі яких у подальшому формуватиметься їхня професійно-педагогічна компетентність. У педагогічній енциклопедії зазначено, що й готовність, і

компетентність – це рівні професійної педагогічної майстерності [10, с. 68], а взаємозв'язок професійної підготовки та професійної компетентності підтверджують дослідження науковців [4; 10; 17].

Р. Маслюк [8] під поняттям «фізична культура майбутнього вчителя» визначає таку якість майбутнього вчителя, для формування якої задіяні комплекси заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я, загартування організму, гармонійний розвиток фізичних можливостей особистості, формування життєво важливих рухових умінь і навичок. Професійна готовність студента визначається як особистісна якість, яка проявляється в позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення ЗВО, є вирішальною умовою швидкої адаптації випускника до умов праці, подальшого його професійного вдосконалення й підвищення кваліфікації [16, с. 111]. Саме тому актуальним питанням останнім часом є підвищення рівня професійної підготовки фахівців фізичного виховання й спорту до організації фізичного виховання в умовах інклюзивного середовища.

Згідно із Законом України, заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та спеціальні групи й класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами [4]. Є. Приступа, Ю. Петришин, І. Боднар [13] виявили відсутність методологічних концепцій загального характеру, що не дає змоги сформувати науково обґрунтовані технології організаційно-методичного забезпечення інклюзивного фізичного виховання школярів, скеровані до спеціальної медичної групи в умовах єдиного процесу, як наслідок, ускладнює трансформацію освітньої політики держави. Тому важливим є впровадження стратегії інклюзивного фізичного виховання сьогодні, щоб завтра випускники фізкультурних вузів могли б повноцінно здійснювати її на практиці [13].

Проблема формування відповідного рівня підготовленості кадрів вимагає свого вирішення. І. Боднар [1], Л. Борисенко [2], І. Омеляненко [11], О. Форостян [20] уважають її однією з основних проблем інклюзивного фізичного виховання й наголошують на нагальному розробленні такого документа з урахуванням інтересів і можливостей усіх дітей, залучених до інклюзивного фізичного виховання, попри навчання дітей в інклюзивних класах за навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів.

Складання та реалізація індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР) є однією з основних умов для успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах, розробляється ІПР для тих учнів, які потребують певних адаптацій та/або модифікацій через особливості сприймання інформації чи

засвоєння навчального матеріалу. Отже, дитина може мати водночас модифікації з одного предмета, адаптації – з іншого, а з третього – навчатися за загальноосвітньою програмою (якщо їй це дають можливість навички) [4].

В. Шевченко [22] вказує, що для підготовки фахівців до роботи в інклюзивних умовах необхідна цілеспрямована робота з удосконалення знань, методичної підготовки до роботи з дітьми з особливими потребами, їх навчання та соціалізації, навчання педагогів співпрацювати з усіма учасниками процесу, працювати в команді потребує подальшого вдосконалення, а також вивчення нового й поширення набутого досвіду. Тому інклюзивне навчання потребує модернізації навчально-методичного забезпечення й удосконалення відповідної фахової підготовки кадрів для роботи з дітьми з особливими потребами.

У ході дослідження ми провели анкетування студентів II і VI курсів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», 014 Середня освіта «Фізична культура» Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (СумДПУ імені А.С. Макаренка) та спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» Сумського державного університету (СУМДУ) загальною кількістю 324 особи (254 та 70 студентів відповідно). Під час проведення анкетування отримали дані щодо визначення рівня готовності майбутніх фахівців з фізичного виховання й спорту до їхньої професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі. Анкетування дало змогу встановити загальний рівень знань майбутніх фахівців щодо створення рівних умов доступу до освіти дітям з особливими освітніми потребами, згідно з відповідями, 75,4% студентів дали ствердну відповідь, тоді як 24,7% не мають інформації та знань щодо створення інклюзивного навчання в закладах середньої освіти.

На питання щодо необхідності й ефективності використання засобів фізичної культури

та спорту для інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в повноцінне суспільне життя 70,7% указали, що це є ефективні засоби, 17,6% вважають, що дітям з ООП є протипоказання до занять фізичною культурою та спортом, 10% не визначилися з відповіддю. На необхідність індивідуалізації й диференціації навчального процесу з фізичного виховання та розробки індивідуальних навчальних програм з фізичної культури вказують 76,5% студентів, тоді як 15,7% студентів вважають можливим проведення уроків з фізичної культури для дітей з особливими потребами за програмою «Фізична культура» для спеціальних медичних груп, 7,8% не визначилися з відповіддю. Для адаптації змісту та методів навчання на уроках з фізичної культури 51,2% майбутніх фахівців з фізичного виховання й спорту вказують на обов'язкове оцінювання когнітивних і рухових можливостей, а також вивчення особливостей психофізіологічного розвитку дітей з ООП, тоді як 33,6% студентів не впевнені в цій необхідності й відповіли, що швидше так, ніж ні; 11,1% – швидше ні, ніж так, 13,0% важко відповісти.

У зв'язку з тим що вчитель в інклюзивному класі має не лише організувати та забезпечувати оптимальні умови навчання, а й створювати сприятливу атмосферу в учнівському колективі для отримання якісного навчання «особливої» дитини, у процесі анкетування респондентам запропоновано оцінити власний рівень підготовленості до роботи з такими дітьми. Більшість студентів – 29,9% – вважають рівень своєї підготовленості недостатнім; у 33,0% студентів відповідь – швидше так, ніж ні; 27,2% – швидше ні, ніж так, 9,9% не визначилися з відповіддю.

Інклюзія полягає в адаптації системи до потреб дитини, а термін «інклюзивне фізичне виховання» Є. Приступа, Ю. Петришин, І. Боднар [13] тлумачать як гнучку індивідуалізовану систему фізичного виховання дітей з особливими

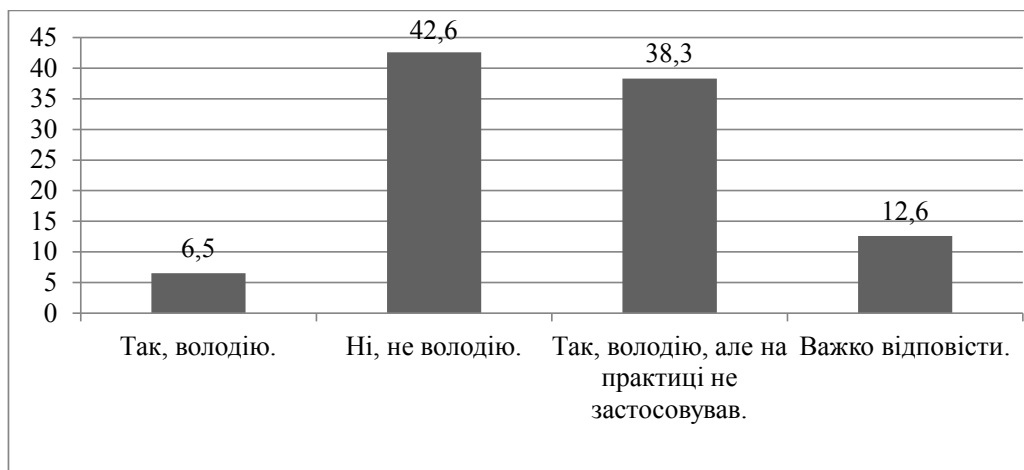

Рис. 1. Вивчення знань студентів щодо здійснення інклюзивного фізичного виховання

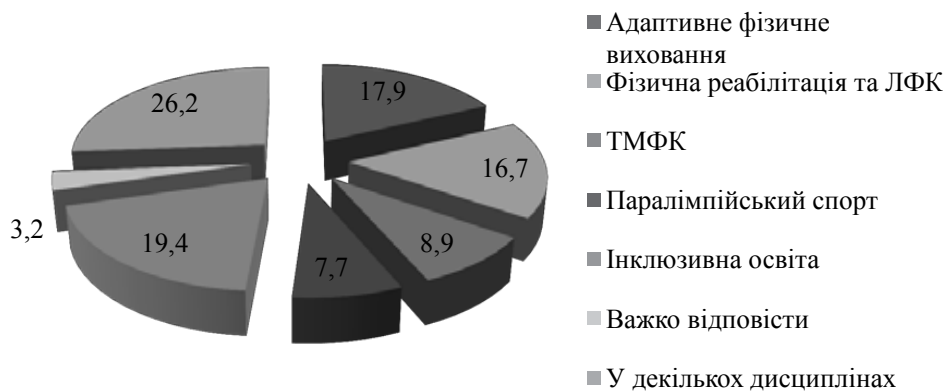

Рис. 2. Навчальні дисципліни, у яких розглядають питання інклюзивного фізичного виховання

потребами в умовах масової загальноосвітньої школи. Дані анкетування вказують на необхідність набуття студентами під час навчання в ЗВО системи знань, умінь і навичок, які в подальшій професійній діяльності забезпечать їхню успішну комунікацію з командою фахівців і з батьками дітей для спільного складання індивідуальної програми розвитку дитини з особливими потребами. На питання «Чи володієте Ви знаннями щодо здійснення інклюзивного фізичного виховання дітей, функціональні можливості яких дуже різняться?» отримали такі відповіді (рис. 1).

Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що вищі навчальні заклади забезпечують більш якісну підготовку фахівців для роботи з дітьми, які належать до основної медичної групи, тому що 75,3% опитаних респондентів потребують особистої підготовки до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, лише 21,9% планують отримати відповідні знання на курсах підвищення кваліфікації вчителів за необхідності, а 2,8% важко відповісти.

Визначено, що 52,5% опитаних отримують недостатньо інформації з методики проведення уроків фізичної культури та організації заходів фізкультурно-оздоровчої спрямованості для дітей з ООП під час навчання у ЗВО, а 32,4% студентів отримують інформації із цього питання в достатній кількості для їхньої подальшої професійної діяльності з дітьми в інклюзивних калашах, тоді як 15,1% не визначилися з відповіддю. У 83,3% студентів є потреба в отриманні додаткової практичної підготовки до організації й проведення фізкультурних свят і заходів фізкультурно-оздоровчої спрямованості безпосередньо для категорії дітей з особливими потребами; 13,6% відповіли, що підготовка їм швидше не потрібна, ніж потрібна; 3,1% не визначилися з відповіддю. На рис. 2 показано, що під час підготовки фахівців з фізичного виховання й спорту питання побудови

процесу фізичного виховання дітей з особливими потребами окреслюють у таких дисциплінах.

Відповіді на запитання анкети «Чи достатньо сформовано Ваша особиста готовність до професійної діяльності?» розподілилися так: у 20,7% студентів достатньо сформована; 31,2% – швидше так, ніж ні; 34,3% – швидше ні, ніж так; 13,3% – важко відповісти. Проведене дослідження підтверджує дані спеціалістів Г. Куртова, О. Архипова, Ю. Короп, В. Гамова, О.В. Вертель (2017), О. Форостян (2018), що майбутні фахівці з фізичного виховання й спорту не готові працювати в інклюзивному класі, так як загальні питання теорії та методики інклюзивної освіти розкриті недостатньо протягом їх навчання в ЗВО.

Висновки. Дослідження підтверджує загострення проблеми підготовки кадрів до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі й проблеми кадрового забезпечення фахівцями зокрема, які здатні проводити уроки з фізичної культури для дітей, фізичні можливості яких дуже різняться. Анкетування дало можливість установити рівень професійної готовності майбутніх фахівців із фізичного виховання й спорту до роботи в інклюзивному класі, лише 20,7% студентів вважають рівень своєї готовності достатньо сформований.

Визначено, що 52,5% опитаних отримують недостатньо інформації з методики проведення уроків фізичної культури та організації заходів фізкультурно-оздоровчої спрямованості для дітей з ООП в навчальному процесі майбутніх фахівців з фізичного виховання й спорту. Для 83,3% студентів є потреба в отриманні додаткової практичної підготовки до організації й проведення фізкультурних свят і заходів фізкультурно-оздоровчої спрямованості безпосередньо для категорії дітей з особливими потребами.

Подальші дослідження полягають у вивченні готовності вчителів фізичної культури до проведення уроків з фізичної культури в інклюзивних класах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агаркова Н. Підготовка майбутніх вихователів та вчителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Social Work and Education*. 2019. Vol. 6. № 1. P. 70–79.
2. Боднар І.Р. Специфічні принципи інтегративного фізичного виховання школярів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць*. 2015. № 1 (29). С. 5–9.
3. Борисенко Л.Л. Підвищення ефективності процесу фізичного виховання в умовах інклюзивної освіти. Надання освіти з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : збірник матеріалів Регіональної науково-практичної конференції. Лисичанськ : ВП ЛПК ЛНУ ; ТОВ «КИТ-Л», 2015. С. 23–26.
4. Про освіту : Закон України. 2017. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> [in Ukrainian].
5. Іваній І. Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2013. № 1 (21). С. 42–46.
6. Іщук В. Сутність і структура професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання. *Гуманітарний вісник*. 2013. № 31. С. 118–122.
7. Малишевська, І. Підготовка спеціальних педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : науковий журнал. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2016. № 8 (62). С. 264–274.
8. Маслюк Р. Особливості багаторівневої професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в контексті навчального комплексу «педагогічний коледж-педагогічний університет». *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. Вип. 2. С. 69–77.
9. Матвійчук Т.Ф. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Вінниця, 2015. 273 с.
10. Молдаван А.Д. Проблеми підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту до професійної діяльності у вищих навчальних закладах. *Молодий вчений* : науковий журнал. 2017. № 3.1 (43.1). С. 213–217.
11. Омеляненко І.О. Дидактичне забезпечення фізичного виховання школярів у гетерогенних групах в умовах інклюзивної освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2015. № (1). С. 91–94.
12. Педагогический энциклопедический словарь / М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. ; под ред. Б.М. Бим-Бада. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2008. 528 с.
13. Підвищення якості та наступність викладання предметів оздоровчо-лікувальної спрямованості при підготовці бакалаврів за фахом «фізичне виховання» / Л.В. Подрігало, С.А. Пашкевич, М.І. Галашко, В.А. Тихонова, Г.С. Чесноков, І.В. Сидорко. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2011. № 86 (2). С. 100–106.
14. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
15. Приступа Є.Н., Петришин Ю.В., Боднар І.Р. Інклюзивне фізичне виховання 1–3 груп здоров'я. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 1. С. 62–67.
16. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
17. Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в освітньому середовищі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 14. С. 313–318.
18. Словник-довідник з професійної педагогіки / авт.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
19. Степанченко Н.І. Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2017. 629 с.
20. Томащук О. Підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання до роботи в центрах інваспорту як педагогічна проблема. URL: http://www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/Act_problemi/2009/41.pdf.
21. Форостян О. Проблеми організації уроків фізичної культури в інклюзивному класі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2018. № 8 (82). С. 256–264.
22. Шевченко В. Підготовка майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Humanitarium*. 2018. Том 42. Вип. 2. С. 162–170.